

BOŞANMANIN ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Asis. Dr. Emine AKYÜZ (*)

I — GÜNÜMÜZDE BOŞANMALARIN VE BOŞANMIŞ AİLE ÇOCUKLARININ ARTMASI

Aile çözümlerinin türlerinden olan boşanma günümüzde özellikle batı toplumlarında büyük bir artış göstermektedir. Örneğin İsviçre'de 1955'de 4416 boşanma olmuşken 1974'te 8193 boşanma görülmüştür (1). Fransa'da 1956'da her 10 evlilikten biri boşanma ile çözülürken bu rakam 1977'de her 8 evlilikten birine yükselmiştir (2). Türkiye'de ise son 40 yılda nüfus 2 katı, boşanmalar 4,5 katı artmıştır.

Boşanmanın hızla artmasının kuşkusuz birçok nedeni vardır. Boşanmanın çok çeşitli ve önemli sonuçları da vardır. Bu sonuçlar arasında sosyolog ve eğitimciler, toplumların temellerinin bile sarsılması gibi bir olgu olduğunu ileri sürmektedirler. Bu, üzerinde durulmaya değer bir konudur, çünkü, gerçekten boşanma, yalnızca karı kocanın hertürlü ilişkilerinin son bulması demek değildir. Onun toplumun temellerini sarsacak bir olgu olmasının asıl nedeni çocukları da etkilemesi, çocuklarla ana ve babalarının ilişkilerinin de bu olgudan genellikle olumsuz zarar görmeleridir. İstatistikler bize boşanmalar arttıkça boşanmış aile çocuklarının sayılarının da arttığını, hatta bu oranın daha fazla arttığını göstermektedir.

Boşanma, hukuki açıdan ele alındığında çeşitli hukuki sonuçları beraberinde getiren, ama temelde karı kocalık durumunun son bulması anlamını taşıyan bir olgudur. Sosyolojik ve

(*) Eğitim Hukuku Kürsüsü Asistanı.

(1) Statistische Jahrbuch der Schweiz, s. 71.

(2) Helene Aldebert, Les Enfants du Divorce, Paris, 1977, s. 8.

psikolojik açıdan ele alındığında ise, boşanma, çocuğun gelişiminde en önemli faktör olan tam aileye son veren ve özellikle çocuklar üzerinde yaşam boyu etkilerini duyurabilecek bir olaydır.

II — TAM AİLE

Tam aile, ana baba ve çocuklardan oluşan, üyeleri arasında karşılıklı sevgi, saygı, dayanışma ve birbirlerine ait olma duygusu bulunan bir topluluktur. Böyle bir aile, çocuğun duygusal sosyal ve ahlâki gelişiminde temel etmendir. Sosyolog, psikolog ve eğitimciler böyle bir çevrenin önemine her zaman dikkati çekmişlerdir. Örneğin Pestalozzi insanı dünyevi ve ebedî mutluluğa götüren şeyin tam aile olduğunu söyler.

Tam ailenin olumlu biçimde rollerini yerine getirebilmesinin bazı koşulları vardır. Bunlardan en önemlisi ana baba arasında ve onlarla çocuklar arasındaki uyumdur. Uyum, sevgi ve güven üzerine kurulmuş ilişkiler bütünüdür. İşte böyle bir aile çevresi içinde çocuğa, gerek ana babası arasındaki ilişkilerin niteliği, gerek herbirinin özel durumu ve kendine karşı tutum ve davranışları olumlu damgasını vurur.

Aile içinde ananın ve babanın çocuk üzerindeki etkileri farklıdır. Ana, çocukla biyolojik ve psikolojik olarak derin bir ilişki içindedir. Özellikle ilk yıllarda onun etkisi çoktur. Öyleki iki yaşına kadar ananın çocuk için en önemli «Sosyal çevre»yi oluşturduğu söylenmektedir. Bir çocuk psikiyatristine göre, «Bir çocuğun ilk yıllarında anası ile ilişkilerinin niteliği onun sonradan dünya ile olacak ilişkilerini belirler» (3). Babanın etkisinin daha sonraki yaşlarda, özellikle okul döneminde daha kesin olduğu ileri sürülmektedir. Gerçekten, özellikle ilköğretim derecesindeki çocukların babalarını, onların mesleklerini birbirleriyle karşılaştırdıkları, onlarla övündükleri görülmektedir. Öyle ki, çocuk, babasının toplum içindeki saygınlığından kendi hesabına pay çıkarmaya kalkar. Baba, çocuğun gözünde bir örnektir. Öte yandan baba, çocuğu yaşamın güçlüklerine karşı koruyan, ona yön veren bir rehber, bir dayanaaktır (4). Özetle, tam aile,

(3) Carl Haffter, *Kinder aus Geschiedenen Ehen*, Bern, 1960, s. 65.

(4) H. Hans Muchow, *Der Vater und sein Ersatz*, in: *Blatter der Wohlfahrtspflege*, 1964, s. 183 vd.

çocuğun en geniş anlamda sosyalleştirildiği doğal bir çevredir.

III — BOŞANMIŞ AİLE ÇOCUĞU

Boşanma ile son bulan ailenin çocuğu, sosyalleştirici doğal bir çevreden yoksun kalmış olur. Boşanmanın onu nitelik ve nicelik yönünden etkilemesi bir çok etmene bağlıdır: Kişilik özellikleri, yaşı, cinsiyeti, boşanmaya neden olan ailesel sorunun niteliği ve onun bu sorunu algılama biçimi, onun boşanma öncesi içinde bulunduğu ve boşanma sonrası içinde bulunacağı ortam vb. Kuşkusuz boşanmadan bir zarar görmeden çıkan çocuklar da vardır. Bunlar, belki de yukarıdaki etmenlerin ahenkli biçimde bir araya gelmesi nedeniyle bir zarara uğramamışlardır. Hatta bazan, boşanma, çocuk için rahatlatıcı bile olabilir: Özellikle, boşanma öncesi aile içi huzursuzluk çekilmeyecek derecede idiyse ve çocuk boşanmadan sonra istikrarlı, güven verici, sakin bir ortama kavuşmuşsa.

Görüldüğü gibi, boşanmanın çocukları nasıl etkilediği konusunda genellemeler yapmak olanaksızdır. Çünkü, her boşanma olayı aslında kendine özgü, karmaşık, çok yönlü bir olaydır. Fakat, her şeye rağmen, psikolog ve eğitimciler çocuğun boşanma anındaki yaşına bakılarak boşanmanın onu nasıl etkileyeceği konusunda bazı genellemeler yapılabileceğini ileri sürmektedirler.

Böylece, örneğin süt çocuğunun boşanmadan fazla zarar görmediği savunulmaktadır (5). Buna neden olarak da süt çocuğunun ana baba arasındaki tartışmaları anlamamaması ve taraf tutmaması yanında, onun genellikle anaya bırakılması gösterilmektedir. Şu var ki, çocuğun olaydan olumsuz yönde etkilenmemesinde ananın üzerine düşen büyük görevler bulunmaktadır. Bu çağda ve okul öncesi döneme kadar olan sürede bizzat ana boşanmanın olumsuz etkisinde kalmış ise çocukta rastlanabilecek olumsuz davranışlar korku, inatçılık uyku bozuklukları, beslenme güçlükleri, yatak ıslatma, kekeleyiş vs.

Buna karşın çocuk boşanmadan en çok okul döneminde etkilenmektedir. O, ana ve babası arasındaki anlaşmazlığı anla-

(5) Haffter, age., s. 32.

maya, ikisi arasında taraf tutmaya başlamıştır. Boşanma onda ana veya babasına, bazan ikisine birden güvenini yitirmesi sonucunu doğurur. Bu dönemde çocuktaki olumsuz davranışlar okul başarısızlığı, yalan söyleme, çalma, cinsel sapıklık vs. dir. Üstelik artık bu dönemden itibaren çocuk, yalnız anasının ve kendisinin çözemeyecekleri çeşitli sorunlarla karşılaşmaya başlar ve bunların karşısında yetersizlik duygusuna kapılabilir (6).

Nihayet, ergenlik çağındaki çocuğun boşanma olayını çok daha objektif değerlendirebileceği, boşanmadan daha az etkileneneği ileri sürülmektedir. Fakat bunlarda da zaman zaman çeşitli davranış bozuklukları ortaya çıkmaktadır.

IV — BOŞANMA İLE, ÖLÜM, EVLİLİK DIŞI ANALIK NEDENLERİYLE ORTAYA ÇIKAN TAM OLMAYAN AİLELERDEKİ ÇOCUKLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

A) Ölüm nedeniyle ortaya çıkan tam olmayan aile

Eşinin ölümü ile dul kalan kadın veya erkek toplumda boşanmış olmanın çeşitli toplumsal, psikolojik olumsuz sonuçları ile karşılaşmadığı gibi o ve çocukları, öleni saygı, sevgi ile hatırlarlar. Dul eş, boşanmış eşe göre çok daha kolay evlenip tekrar bir tam aile kurabilir, böylece çocuk yeniden doğal bir ortama kavuşabilir.

B) Evlilik dışı analık

Evlilik dışı bir anaya sahip olan çocuk aslında hiç bir zaman tam aileye kavuşmamıştır. Böyle bir halde çocuğun büyüdükçe daha çok karşılaşacağı sorunları yenebilmesi, yakın çevresinin anasına ve kendisine göstereceği anlayışa bağlıdır.

S O N U Ç

Her geçen gün artan boşanmalar çok fazla sayıda çocuğunun doğal biçimde gelişmesi için gerekli aile ortamından yok-

(6) Lempp: Eine Pathologie der Psychischen Entwicklung, Stuttgart, 1967, s. 228.

sun bırakmaktadır. Boşanmadan zarar görmeyen veya pek az etkilenen çocuklar da olmakla beraber, boşanma çocukları genellikle, yaş, cinsiyet, sosyal çevre, kişilik özellikleri vb. etmenlere göre az veya çok, şu veya bu biçimde, ama olumsuz yönde etkilemektedir.

Boşanmanın çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini en alt düzeye indirmeye çalışmak için neler yapılabilir? Bu son derece önemil ve çözümü zor bir sorundur. Bu konuda ana babalara, onların sosyal çevresine, boşanma hakimine, eğitimci ve öğretmenlere düşen çok önemli görevler vardır. Bu görevlerin yerine getirilmesinde temel amaç çocuğu korumak ve bunu içtenlikle istemek olarak belirlenmeli ve bu yolda çaba göstermelidir. İşte o zaman, üzerine görev ve sorumluluk düşenler çocuk ve dolayısıyla toplum için daha yararlı davranabilirler. Örneğin, boşanan ana babalar birbirlerine olan kızgınlıklarını çocuğa aktarma, yansıma yoluna gitmemeli, ona bu acılarını hissettirmemeye çalışmalı, onun yetişmesi ve eğitimi için işbirliği yapabilmelidirler. Boşanma hakkiminin de çocuğun baba veya anasına bırakılması, veya bir yere yerleştirilmesi kararını alırken onun durumunu iyi bilerek, bu kararın sonuçlarını kestirerek, bilinçli şekilde davranması gerekir. Nihayet eğitimci ve öğretmenlerin, en geniş anlamda toplumun da gerek boşanan taraflara, gerek boşanma hakimine, gerek boşanmanın masum biçimde kurbanı olmaması gereken çocuğa yardımcı olmaları gerekir.

WIE DIE SCHEIDUNG DER ELTERN SICH AUF DIE KINDER AUSWIRKT

Heutzutage nehmen die Scheidungen besonders in der westlichen Gesellschaft gewaltig zu. Folglich zieht die Auflösung der Ehe in immer zunehmendem Masse die Kinder in Mitleidenschaft. Es wird behauptet, dass dieser Zustand sich gewöhnlich auf die betroffenen Kinder schlecht auswirkt. In diesem Aufsatz wird der Versuch unternommen, die nachteiligen Wirkungen der Scheidung auf die Kinder systematisch zu untersuchen und zusammen zu fassen.

Es kommt zwar vor, dass Kinder die Scheidung der Eltern ohne Schaden überstehen, gewöhnlich leiden sie jedoch darun-

ter und zwar in grösserem oder kleinerem Mass nach Alter und Geschlecht, auch nach den sozialen Umständen, in denen sie vor der Scheidung gelebt haben, und in denen sie sich nach der Scheidung befinden werden. Dabei fällt ein interessanter Punkt auf: die Scheidung beeindruckt das Kind anders und noch viel ungünstiger als sonstige Formen der Familienauflösung, insbesondere als der Verlust durch den Tod eines oder beider Eltern.

Das Kind sollte möglichst gegen die ungünstigen Wirkungen der Scheidung in Schutz genommen werden. In diesem Zusammenhang wird auf die Pflichten und Verantwortungen aufmerksam gemacht, die den geschiedenen Eltern, den Juristen, Lehrern und Pädagogen zukommen.